

Lokalhistorisk Rubrik
Dragør-Nyt
14.december 1978

DE SYGE MATROSER

i Hollænderbyen

I sommeren 1689 var der stort postyr i St.Magleby eller Hollænderbyen, som den hed dengang. Det var der forøvrigt også i de andre Amagerbyer - Tårnby, Kastrup, Sundby Øster og Vester, men nok mest herude i St.Magleby. Årsagen til dette var en påtvungen indkvartering af flere hundrede syge søfolk - matroser og bådsmænd fra flåden, som skulle plejes og passes af den stedlige befolkning. I Rigsarkivet i København har jeg mellem forskellige skatteregnskaber for 1689 tilfældigt fundet en liste med navnene på alle disse søfolk og angivelse af, hvor længe hver enkelt har været i pleje herude. Desværre er der ikke angivet, hos hvem de har opholdt sig, kun i hvilke byer de har været indkvarteret. Der var i alt 429 mand i St.Magleby og 180 i de andre byer tilsammen, og da de var her gennemsnitlig 3 uger hver, må der til tider have været trængsel på gårdene. Ud for størsteparten af navnene er oplyst, hvorfra vedkommende stammede. Der var folk fra Jylland, Sjælland, Bornholm og Samsø. Der var mange fra Norge og endog fra de til arvefjenden Sverige afståede landsdele, Halland og Blekinge - formodentlig folk, der ikke har villet under svensk styre og har forladt deres hjemegn.

Den indirekte årsag til alle disse syge søfolks tilstedeværelse herude skal vi søge på den storpolitiske arena. Ludvig XIV af Frankrig havde i en årrække tirret sine fjender så stærkt, at det meste af Europa rottede sig sammen mod ham. Danmark var formelt i alliance med Frankrig, og da den danske konge, Christian V, nogle år forinden i ly af denne alliance havde besat den gottorpske del af Slesvig og inddraget det under den danske krone, frygtede man, at Sverige nu ville benytte sig af den spegede storpolitiske situation til at indlede et angreb på Danmark. Den svenske konge, Karl XI, var nemlig i nær familie med hertugen af Gottorp.

Man måtte derfor herhjemme træffe sine forholdsregler og indlede en mobilisering. Kronborgs fæstningsværker måtte forbedres, hæren skulle sendes ned i Slesvig-Holsten og flåden sendes ud i Østersøen for at beskytte vore kyster mod angreb fra den svenske flåde.

At sende flåden ud i Østersøen var nu ikke så lige til. Den skulle først udrustes - skibene skulle repareres, der skulle skaffes proviant og mandskab, og det gav anledning til en voldsom aktivitet på Holmen (Bremerholm). I marts 1689 blev der udkommanderet bådsmand fra alle søkøbstæder og mindre øer. Ålborg skulle fx levere 70, Læsø 50, Anholt 15 og Amager 40 bådsmand, og de skulle være dygtige og søvante, så man har nok lov at formode, at langt de fleste af de 40 fra Amager er kommet fra Dragør.

At man muligvis kunne få behov for pleje og pasning af syge og kvæstede søfolk, havde man fra admiralitetets side gjort sig klart. Man var bare i den penible situation, at det store, nye søkvæsthus, som man havde ladet bygge for enden af Nyhavn (den bygning i Kvæsthusgade, der i dag rummer D.F.D.S.s administration), endnu ikke var færdigindrettet og klar til brug. Og det midlertidige kvæsthus, der lå på hjørnet af Lille Strandstræde og St. Annæ Plads, havde man solgt året i forvejen, da man pludselig kunne få en god pris for det. Flåden stod altså i den situation, at man ikke havde noget kvæsthus til sine syge søfolk, nu hvor der var mulighed for krig.

Et forsøg på hurtigt at få den nye ejendom gjort brugbar lykkedes ikke. I en skrivelse marts 1689 fik kvæsthusets direktion besked om at sørge for, at det "udi tilbørlig Stand med Senge og andet deslige mere bliver indrettet paa det udi Tilfælde samme straxen efter Anvisning Folk kunne indtage" - som det så enkelt er udtrykt.

Først i september 1690 ser det ud til, at kvæsthuset var klar til at blive taget i brug. 1 maj 1689 må man i hvert fald have indset det håbløse i at få huset klart, for da får amtmanden over Københavns amt besked om at lade sin amtsforvalter gøre anstalt til en indkvartering hos bønderne på Amager - "da en Del af de paa hans kgl. Majestæts Flaade farende Matroser og Mariner med Sygdom kan behæftes og deres Logement og Forplejning betids bør være betænkte". Der skulle føres lister over, hvornår hver enkelt person ankom og igen var tilbage, og betalingen for opholdet skulle være 4 mark ugentlig pr. person.

Omtrent samtidig sendte man besked til Københavns magistrat om at skaffe 24 dygtigt bartskeerere (barberer, der var uddannet til sårbehandling, behandling af knoglebrud, åreladning, tandudtrækning og andre kirurgiske

indgreb). Der var ganske vist ansat en del bartskeerere ved flåden, men man var ikke tilfreds med deres kvalifikationer.

Sidst i maj var flåden endelig klar til at sejle ud. Christian V skrev 31.maj i sin dagbog: "Gjorde vores Flaade udi Guds Navn Tegn til at sejle." 1.juni afsejlede Niels Juel med flåden, der da bestod af 25 linjeskibe, 6 fregatter, 6 snauer, 6 brandere og 1 transportskib,

i alt 44 skibe inddelt i 3 eskadrer. Største skib var "Christianus Quintus", kommanderet af Niels Juel, med 100 kanoner og 662 mand. 13. juni var kongen ude at inspicere flåden, der da lå i Køge Bugt.

Han afsejlede fra Dragør og vendte tilbage hertil samme dag efter at have fundet alt i god orden, hvilket blev nedskrevet i dagbogen.

At frygten for krig med Sverige ikke var ganske ubegrundet, viser den kendsgerning at den svenske flåde blev udrustet på lignende måde og stak i søen 27.juni. Den bestod af 37 veludrustede fartøjer under admiral Hans Wachtmeisters ledelse. Største skib var "Carolus Undecimus", der dog kun havde 82 kanoner.

Og således sejlede de to flåder rundt i det sydlige Øresund og Østersøen og holdt øje med hinanden.

Allerede i slutningen af maj, inden flåden var afgået, ankom de første syge søfolk til Amager. Midt i juni fik amtsforvalteren en påmindelse om at sørge for, at de blev modtaget og forplejet, og så snart de var raske at give besked om deres afhentelse. De syge ville selv medbringe lister over deres navne med oplysning om, fra hvilket skib de var kommet. 24.juni fik amtsforvalteren instruks om kun at modtage syge, der ankom med sedler fra dr. Unsenius - altså ikke noget med at modtage folk, der pjækkede. Denne skrivelse ender med en tak for den gode modtagelse, de syge har fået på Amager - "det var godt, at de paa Amagerland ville fly dem noget varm Mad og noget Suppe med grønne Urter i - - det er en Barmhjertighed, de beviser, saa skal de derfor blive betalt."

En del skrivelser vidner om, at der var uorden og mangler i de navnelister, de syge ankom med. Der var også problemer med, at søfolkene stak af og forsvandt ind til København. 3.juli fik Københavns kommandant, Schack, ordre til at forstærke vagten ved Amagerport og kun indlade folk med pas.

Til den daglige pasning og tilsyn med de syge var der en bartskeerer, Henrik Meine, der havde en sergent, Berendt Klein, til sin hjælp. Det ser ud, som om de har været stationeret i St.Magleby. Desuden førte medikus dr. Herforth dagligt tilsyn med de syge.

25. juni fik amtsforvalteren besked om at skaffe en "bondevogn", som doktoren kunne køre rundt i.

Hvad disse søfolk har fejlet, vides ikke, men det er almindelig kendt, at sundhedstilstanden om bord i skibene dengang var meget elendig på grund af de usle sanitære forhold og den dårlige kost, som mandskabet fik. For øvrigt rasede der den pågældende sommer en epidemi af børnekopper, der krævede hundreder af menneskers liv.

Hvordan lokalbefolkningen har oplevet denne indkvartering, kan vi kun gætte os til. Ligeledes hvordan disse marinere har oplevet dette særegne miljø hos den hollandskprægede bondebefolkning i St.Magleby. Der er intet bevaret, der kunne fortælle om det. Alt hvad man ved stammer fra Marinens arkivalier. Det havde været dejligt, om fx schoutens korrespondance med amtsforvalteren havde været bevaret - her kunne man have fået et indblik i de lokale daglige problemer. Det eneste levn om lokalsamfundet er kirkebøgerne; men deres oplysninger og mangel på oplysninger kan da også give anledning til eftertanke.

Ifølge navnelisten i Rigsarkivet døde 12 personer i St.Magleby og 11 i de andre byer i Taarnby sogn. St.Magleby kirkebog har kun registreret to søfolks død (og disse to står endda ikke i navnelisten). Det er udtrykkeligt nævnt i kirkebogen, at deres dødsfald er indført på begæring af de afdødes pårørende. De andre - som sikkert ingen pårørende har haft - er ikke registreret i kirkebogen. Man kunne formode, at de var ført til København og begravet på Holmens kirkegård, men det viste sig ikke at være tilfældet. Er de bare kulet ned i et hjørne af kirkegården og dermed glemt?

Anderledes i Taarnby kirkebog. Her er registreret 18 døde søfolk fra flåden - heraf en del unavngivne, der var bragt døde i land. Man gjorde sig tilmed her ulejlighed med at fortælle, hos hvem de afdøde havde logeret, fx 9.august "Anders Schotte udi Sundby Øster lod begrave sin Mariner ved Navn Stephen Olufsen" og 11.august "Claus Cornelisen udi Viberup lod begrave en Matros fra Skibet Tre Kroner ved Navn Rasmus Rasmussen Helsingør". Det ser ud, som om Taarnby-præsten Laurits Grønbech har haft en anden indstilling eller måske bare mere orden i sine skriftlige embedsførelser end hans kollega i St.Magleby, præsten Thomas Harder. (se note nedenfor)

Omkring 15.august resulterede en dansk-svensk diplomatisk aktivitet i, at begge lande besluttede at lægge deres flåder op, og dermed var den mobilisering forbi. Antallet af syge, der i midten af juli havde været oppe på 178 i St.Magleby, trappede af, og lidt ind i oktober forsvandt de sidste søfolk.

Note: Det må forventes, at en sognepræst i et sogn uden konkurrerende trosretninger registrerer alle , der er døde og begravede i sognet.

Når pastor Harder havde behov for at notere, at et dødsfald blev skrevet i kirkebogen efter de pårørendes udtrykkelige begæring, må det betyde, at den pågældende hørte til en gruppe, der ikke skulle/måtte skrives i bogen. I modsat fald ville tilføjelsen have medført en risiko for biskoppens ubehagelige interesse for lemfældig embedsførelse ved næste visitats.

Det er nævnt, at en bartskeer og en sergent blev udstationeret i Store Magleby (præstegård ?), men åbenbart ingen i Tårnby.

Antallet af syge og døde har i den krigsagtige situation været en klassificeret oplysning, så sergentens opgave må antages at have været at føre fortroligt mandtal og dødsliste til Admiralitetets brug, og det må have været forbudt præsterne at registrere disse oplysninger. Pastor Harder har ikke haft mulighed for at omgå dette, før sergenten var forflyttet til anden tjeneste.

Tårnbypræsten var ikke så intensivt overvåget.